

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.

Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.

Series: Economical Sciences

ISSN 2519–2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e10613

UDC 631.115.336.22(477)

Tax mechanism in the system of forming the economic potential of the agricultural sector of Ukraine

V. L. Maksym¹, T. H. Vasylytsiv², M. V. Kunytska-Iliash¹

¹Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Lviv, Ukraine

²State Institution «Marian Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine», Lviv, Ukraine

Article info

Received 09.09.2025

Received in revised form

14.10.2025

Accepted 15.10.2025

Maksym, V. L., Vasylytsiv, T. H., & Kunytska-Iliash, M. V. (2025). Tax mechanism in the system of forming the economic potential of the agricultural sector of Ukraine. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 27(106), 77–87. doi: 10.32718/nvlvet-e10613

¹Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine.
E-mail: volodiamaxym88@gmail.com

²State Institution «Marian Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine», Kozelnytska Str., 4, Lviv, 79026, Ukraine.
E-mail: tgvas77@ukr.net

¹Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine.
E-mail: kunytskam@gmail.com

The taxation system, which includes the aggregate of taxes and levies and the specifics of their administration, is one of the indirect means of state regulatory policy regarding the stimulation of the development of the national agrarian sector of the economy and the formation of economic potential, which gains significant relevance in the conditions of wartime. This article investigates the impact of the tax mechanism on the formation of the economic potential of agricultural enterprises in Ukraine according to their main specialization areas. The significance of the links between the magnitude of the main tax rates and the efficiency of agrarian enterprises' functioning is substantiated. The sector-specific features and dynamics of net profit formation of Ukrainian agricultural enterprises, particularly by individual types of economic activity, for the period 2020–2024 are examined. An analysis of sales volumes and production costs for agricultural products in Ukrainian enterprises across different specialization areas is conducted. The estimated amounts of potential tax payments for agricultural enterprises in Ukraine under the general taxation system with basic tax rates and without tax benefits for the investigated period are determined. According to the research results, it is calculated that potential tax revenues to the budget could increase by more than 5 times (based on 2024 input data) by reducing tax benefits on exports for pulse and oilseed crops, without a significant loss of profitability for their cultivation in large enterprises. The differentiation of profit tax rates for enterprises in the industry, considering their specialization areas, is substantiated, along with the gradual reduction of VAT tax benefits on the export of agricultural raw materials. This aims to ensure a more optimal sectoral production structure with an emphasis on increasing the share of animal husbandry in the inter-sectoral balance, which will contribute to the growth of accumulated value added in forming the economic potential in the agrarian sector and the state's food security in the long term. The determined magnitude of the change in profit tax rates, depending on the enterprises' specialization and the reduction of tax benefits on export-oriented crop production, will contribute to the development of the domestic market for agricultural raw materials and the increase of processing capacities, which is an important factor in economic growth.

Key words: tax mechanism, tax burden, taxes, economic potential, agricultural sector, agricultural enterprises, profit, efficiency, production structure.

Податковий механізм у системі формування економічного потенціалу аграрного сектору України

В. Л. Максим¹, Т. Г. Васильців², М. В. Куницька-Ляш¹

¹Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, м. Львів, Україна

²ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», м. Львів, Україна

Система оподаткування, яка включає сукупність податків та зборів та особливостей їх адміністрування є одним із непрямих засобів державної регуляторної політики щодо стимулювання розвитку національного аграрного сектору економіки та формування економічного потенціалу, що набуває значної актуальності в умовах воєнного часу. У статті досліджено вплив податкового механізму на формування економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств України за основними напрямками їх спеціалізації. Обґрунтовано вагомість зв'язків між величиною ставок основних видів податків та ефективністю функціонування аграрних підприємств. Досліджено за 2020-2024 роки галузеві особливості та динаміку формування чистого прибутку сільськогосподарських підприємств України, зокрема за окремими видами економічної діяльності. Проведено аналіз обсягів реалізації та витрат на виробництво аграрної продукції у підприємствах України за різними напрямками спеціалізації. Визначено орієнтовні суми потенційних податкових платежів для сільськогосподарських підприємств України на загальній системі оподаткування з базовими ставками основних видів податків без податкових пільг за досліджуваний період. Відповідно до результатів дослідження розраховано, що потенційні податкові надходження до бюджету при зниженні податкових пільг на експорт для зернобобових та олійних культур можуть підвищитися у понад 5 раз (за вхідними даними 2024 року) без суттєвої втрати рентабельності їх вирощування у великих підприємствах. Обґрунтовано диференціювання ставок податку на прибуток для підприємств галузі з врахуванням напрямів спеціалізації, а також поступового зниження податкових пільг з ПДВ на експорт сільськогосподарської сировини з метою забезпечення більш оптимальної структури виробництва орієнтованої на підвищення частки тваринництва у міжгалузевому балансі, що сприятиме зростанню акумульованої доданої вартості при формуванні економічного потенціалу в аграрному секторі та продовольчій безпеці держави у довгостроковій перспективі. Визначена величина зміни ставок податку на прибуток в залежності від напрямку спеціалізації підприємств та зниження податкових пільг на експортно орієнтовану продукцію рослинництва сприятиме розвитку внутрішнього ринку сільськогосподарської сировини та нарощуванню переробних потужностей, що є важливим чинником економічного зростання.

Ключові слова: податковий механізм, податкове навантаження, податки, економічний потенціал, аграрний сектор, сільськогосподарські підприємства, прибуток, ефективність, структура виробництва.

Вступ

Сільське господарство є однією із пріоритетних галузей національної економіки України, яка формує продовольчу безпеку та характеризується значним потенціалом розвитку. Проте сучасний стан аграрного сектору, через відносно низьку продуктивність залучених факторів виробництва та переважанням у структурі вирощування експортно орієнтованої сировини з низьким рівнем доданої вартості, не спроможний забезпечити стале економічне зростання. Формування економічного потенціалу сектору та продовольчої безпеки держави є однією із стратегічних цілей розвитку економіки України досягнути якої можливо на основі удосконалення податкового механізму направлено на сприяння якісним структурним перетворенням у виробництві агропродовольчої продукції для оптимізації міжгалузевого балансу в АПК. Тому, дослідження щодо впливу системи оподаткування, зокрема інструментарію фіскального механізму на формування економічного потенціалу аграрних підприємств України набувають значної актуальності.

Особливості та проблеми оподаткування аграрних підприємств України, удосконалення податкової системи для аграрного бізнесу стали предметом дослідження багатьох науковців, зокрема В. М. Жук, Д. Є. Сторожук вивчають основні напрями підвищення ефективності оподаткування сільськогосподарських підприємств акцентуючи увагу на покращенні послуг з податкового консультування (Zhuk & Storozhuk, 2024). Л. В. Синявська та І. М. Тофан визначають основні проблемні аспекти в системі оподаткування аграрних підприємств України (Syniavska & Tofan, 2020). Н. І. Паляничко та В. Ю. Гром вивчають оподаткування сільськогосподарських товаровиробників у контексті продовольчої безпеки та з врахуванням еколого-економічних аспектів (Palianychko & Hrom, 2024). Значної уваги приділено дослідженням особливостей та проблемних питань в системі оподаткування аграрного бізнесу (Koreniuk, 2018; Chernetska et al., 2021; Sarapina & Yeremian, 2021). Також пошире-

ними є дослідженнями українських науковців щодо засад реформування та розвитку системи оподаткування сільськогосподарських підприємств (Tulush, 2017), вивченню механізму оподаткування в системі державної підтримки аграрного бізнесу (Mazur, 2016) та іншим напрямкам дослідження, які стосуються аналізу системи оподаткування як засобу державного регулювання аграрного сектору економіки, у тому числі за регіональним спрямуванням, а саме щодо оцінки податкових платежів сільськогосподарських підприємств для наповнення бюджету Львівської області (Tsitska et al., 2023).

Проте, залишається недостатньо вивченим вплив податкового механізму на формування економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств України з визначенням та обґрунтуванням напрямів удосконалення системи оподаткування з метою стимулювання структурної трансформації аграрного сектору економіки для забезпечення продовольчої безпеки та економічного зростання.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз та обґрунтування впливу податкового механізму на формування економічного потенціалу аграрних підприємств України. Основні завдання дослідження полягають в аналізі статистичних даних щодо динаміки обсягів реалізованої продукції, виробничих витрат та чистого прибутку у сільськогосподарських підприємствах України; визначення та обґрунтування потенційних податкових платежів для аграрних підприємств на загальній системі оподаткування без податкових пільг; визначення та порівняння коефіцієнтів податкового навантаження для сільськогосподарських підприємств різних напрямів спеціалізації; обґрунтування впливу податкового механізму на розвиток аграрного бізнесу в Україні за основними видами економічної діяльності.

Матеріал і методи досліджень

Інформаційною базою досліджень стали наукові статті щодо особливостей та проблем оподаткування

аграрних підприємств України, аспектів формування економічного потенціалу аграрного сектору, а також дані Державної служби статистики України. У науковій роботі використані загальні та спеціальні методи дослідження. Зокрема, для комплексного вивчення податкового механізму у системі формування економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств в Україні використаний монографічний метод дослідження; для аналізу статистичних даних та обґрунтування взаємозв'язків між різними економічними показниками використані методи аналізу та синтезу; при побудові схеми впливу податкового механізму на формування економічного потенціалу аграрних підприємств використовувався – структурно-логічний метод дослідження; визначення податкового навантаження та обґрунтування доцільності зміни окремих видів податків для різних напрямів аграрного бізнесу здійснене на основі розрахунково-конструктивного методу.

Результати та їх обговорення

Система оподаткування є важливим чинником формування економічного потенціалу аграрного сектору України впливаючи також на фінансову стабільність та конкурентоспроможність бізнесу. Податки, збори та інші платежі є елементами регуляторної політики

держави, які в сукупності з витратами від операційної й фінансової діяльності та з врахуванням доходів від реалізації продукції визначають кінцевий результат діяльності сільськогосподарських підприємств.

Податковий механізм є основною складовою податкової системи включаючи різні нормативно-правові, організаційні, а також економічні важелі, які використовуються державою з метою регулювання податкових відносин для забезпечення наповнення бюджету, визначаючи об'єкти та ставки податків, базу оподаткування, податкові пільги та особливості їх адміністрування. Для визначення впливу податків на економічний потенціал аграрних підприємств необхідно провести аналіз чистого доходу від реалізації продукції, операційних та інших витрат, які в підсумку визначають величину чистого прибутку (табл. 1).

Відповідно до результатів дослідження чистий дохід від реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами України за 2020-2024 роки виріс на 64%. Позитивна тенденція росту спостерігалася у досліджуваному періоді за винятком 2022 року, початку повномасштабної війни, який характеризувався зниженням обсягів реалізації майже на 134 млрд грн у порівнянні з 2021 роком, що позначилося на величині чистого прибутку, який за перший рік війни знизився на 56 млрд грн.

Таблиця 1

Формування чистого прибутку сільськогосподарських підприємств України, 2020-2024 рр., млрд грн

Роки	Чистий дохід від реалізації продукції	Інші операційні доходи	Інші доходи	Разом чисті доходи	Операційні витрати	Інші витрати	Витрати усього	Чистий прибуток
2020	585,1	66,5	11,2	662,8	545,5	35,3	581,3	81,5
2021	742,8	109,8	14,2	866,8	599,8	28,5	629,2	237,6
2022	614,4	75,9	11,4	701,7	570,6	45,5	616,9	84,8
2023	748,2	67,3	11,0	826,5	726,4	38,5	766,0	60,5
2024	963,1	99,4	15,8	1078,3	860,9	51,7	913,7	164,6
2024 р до 2020 р., %	164,6	149,4	141,2	162,7	157,8	146,6	157,2	202,0
2024 р. до 2023 р., %	128,7	147,8	143,1	130,5	118,5	134,3	119,3	272,1

Джерело: (State Statistics Service of Ukraine, 2025)

Спад економічного потенціалу аграрних підприємств у 2022 році пов'язаний з окупацією понад чверті земельного фонду сільськогосподарських угідь та значними масштабами руйнувань виробничих потужностей, що призвело до суттєвого скорочення обсягів вирощування продукції. Однак, уже з 2023 року спостерігається відновлення та зростання чистого доходу підприємств галузі до 963,1 млрд грн в основному через інфляційний ріст цін та підвищення продуктивності вирощування продукції, що додатково вплинуло на фізичні обсяги реалізації. Також варто відмітити зростання операційних та інших витрат на 57,2% за 2020-2024 роки. Відносно повільніше зростання усіх витрат у порівнянні з чистими доходами підприємств галузі забезпечило зростання чистого прибутку до понад 164 млрд грн на кінець 2024 року, що у 2 рази більше ніж у 2020 році та в 2,7 рази відносно 2023 року. Зростання доходів від реалізації сільськогосподарської продукції та прибутку забезпечує відповідне підвищення бази оподаткування, що впливає на суму

сплачених податків. Проте формування прибутку в сільському господарстві України характеризується значною диспропорцією за основними напрямками економічної діяльності. Тому, для більш детальнішого дослідження варто провести аналіз результатів діяльності аграрних підприємств за основними напрямками спеціалізації за підсумками 2024 року (табл. 2).

Майже 94% усього чистого прибутку аграрних підприємств України формується з вирощування однорічних і дворічних культур, у тому числі 92% при вирощуванні зернових, бобових та олійних, під які відведено більшість площ орних земель. Підприємства галузі тваринництва акумулюють до 6 млрд грн чистого прибутку станом на кінець 2024 року, що становить лише 3,7% від загальної суми. Серед основних напрямів спеціалізації у тваринництві, збитковими є розведення іншої великої рогатої худоби та буйволів, розведення свійської птиці та розведення інших тварин (нішеве тваринництво). Інші напрями характеризуються низьким рівнем прибутковості, що

також негативно впливає на їх економічний потенціал, обмежуючи можливості для розвитку.

Найбільш прибутковими за напрямками галузевої спеціалізації є підприємства, які вирощують багаторічні культури, незважаючи на незначну частку їх у формуванні чистого прибутку (<1%), розширення

площ під вирощування плодкових та ягідних культур є стратегічно важливим для нарощування економічного потенціалу аграрних підприємств України через значно вищу дохідність у розрахунку на 1 га угідь порівняно з вирощуванням зернобобових та олійних культур (Maksym et al., 2025).

Таблиця 2

Формування чистого прибутку сільськогосподарських підприємств України за окремими видами економічної діяльності, 2024 рр., млрд грн

Види економічної діяльності у сільському господарстві	Чистий дохід від реалізації продукції	Інші операційні доходи	Інші доходи	Разом чисті доходи	Операційні витрати	Інші витрати	Витрати усього	Чистий прибуток
Вирощування однорічних і дворічних культур	804,13	87,62	10,74	902,49	709,65	37,78	748,03	154,46
Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур	785,57	84,97	10,50	881,04	691,67	36,90	729,17	151,88
Вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів	15,60	2,42	0,16	18,18	15,20	0,73	15,94	2,24
Вирощування інших однорічних і дворічних культур	2,35	0,22	0,07	2,64	2,22	0,12	2,34	0,30
Вирощування багаторічних культур	10,07	0,79	0,22	11,08	8,66	0,97	9,65	1,43
Вирощування винограду	1,01	0,05	0,02	1,08	1,03	0,05	1,07	0,01
Вирощування зерняткових і кісточкових фруктів	5,14	0,41	0,05	5,60	4,27	0,33	4,60	1,00
Вирощування ягід, горіхів, інших плодкових дерев	3,64	0,30	0,14	4,08	3,10	0,57	3,68	0,39
Вирощування пряних, ароматичних і лікарських культур	0,19	0,02	0,00	0,22	0,19	0,02	0,21	0,01
Тваринництво	114,10	9,24	3,54	126,88	109,52	11,11	120,93	5,96
Розведення великої рогатої худоби молочних порід	47,10	2,86	0,71	50,68	39,78	1,51	41,32	9,36
Розведення іншої великої рогатої худоби та буйволів	1,69	0,03	0,03	1,75	1,73	0,04	1,77	-0,02
Розведення свиней	26,53	4,57	0,41	31,51	27,89	1,83	29,72	1,79
Розведення свійської птиці	36,78	1,47	2,33	40,58	38,09	7,42	45,70	-5,12
Розведення інших тварин	1,17	0,22	0,03	1,41	1,15	0,29	1,45	-0,04
Допоміжна діяльність у сільському господарстві та змішане сільське господарство	25,61	1,37	0,77	27,74	24,81	1,26	26,25	1,49
Змішане сільське господарство	8,29	0,33	0,44	9,05	7,31	0,46	7,78	1,28

Джерело: (State Statistics Service of Ukraine, 2025)

Система оподаткування повинна враховувати специфіку функціонування аграрних підприємств за різними напрямками спеціалізації для удосконалення інструментарію податкового механізму, який сприятиме реалізації економічного потенціалу в сільському господарстві України. Сучасна податкова система в агробізнесі дає можливість суб'єктам господарювання здійснювати діяльність як на загальній формі так і на спрощеній. Для загальної системи оподаткування характерним є вище податкове навантаження на підприємства через сплату таких обов'язкових загальнодержавних видів податків: податок на додану вартість (ПДВ), податок на прибуток, податок на доходи фізичних осіб, екологічний податок, податок на землю, рентна плата.

Спрощена система, в залежності від обраної групи, передбачає сплату єдиного податку за визначеними ставками, який заміняє податок на прибуток та ПДВ, що загалом впливає на зниження податкового навантаження для бізнесу. Малі фермерські господарства (сімейного типу), які обробляють до 20 га площ сплачують фіксований сільськогосподарський податок з

врахуванням нормативної грошової оцінки угідь та ставок оподаткування для кожного їх виду.

Проте для спрощеної системи встановлені граничні розміри доходів – еквівалент 1167 мінімальних заробітних плат для 3-ї групи, перевищення яких потребує переходу уже на загальну систему оподаткування. Відповідно, більшість суб'єктів аграрного бізнесу функціонують саме на загальній системі оподаткування. Також варто зазначити, що для підприємств, які експортують вироблену продукцію передбачені пільги щодо повернення ПДВ на різні групи сільськогосподарської продукції. Повернення зазначеного виду податку направлено на підтримку експортерів та стимулювання зростання обсягів продукції, яка вивозиться закордон.

Однак проблема полягає у тому, що галузева структура виробництва у сільському господарстві України є сировинно орієнтованою з мінімальною часткою переробки, відповідно повернення даного податку на експорт такої продукції стримує структурну перебудову аграрного сектору економіки держави, у якій і надалі переважатиме частка експорту з низькою дода-

ною вартістю, що суттєво обмежує економічний потенціал. Повернення ПДВ, на наш погляд, повинно бути направлено на підприємства, які переробляють сільськогосподарську сировину на готові до споживання продукти харчування, а також корми для тварин, з метою стимулювання росту доданої вартості першочергово саме в АПК України, а не в країнах імпортерах. Тому більш ефективніший податковий механізм повинен передбачати підтримку та забезпечення достатньо високого рівня економічної ефективності функціонування українських сільськогосподарських підприємств, через стимулювання вищого рівня продуктивності використання залучених матеріально-технічних та трудових ресурсів.

В основу такого механізму на протипагу повернення ПДВ з експорту продукції, доцільно включити зниження ставок податку на прибуток, компенсації частини сплаченого ЄСВ за працівників, як для сімейних фермерських господарств, що сприятиме зростанню чистого прибутку, який є основним фінансовим джерелом забезпечення технологічної модернізації підприємств, що у подальшому впливатиме на підвищення їх економічного потенціалу та конкурентоспроможності в умовах ринкової глобалізації.

Відповідно, розрахунок орієнтовних основних податкових платежів для визначення коефіцієнтів податкового навантаження на сільськогосподарські підприємства проводиться для загальної системи оподатку-

вання та без врахування податкових пільг з ПДВ на експорт продукції. Для розрахунку потенційного ПДВ з виробленої сільськогосподарської продукції підприємствами України необхідно провести аналіз статистичної інформації щодо динаміки обсягів реалізованої продукції та матеріальних витрат на її виробництво, також варто дослідити фонд оплати праці для визначення динаміки податків на доходи працівників, які також формують податкове навантаження.

Так, за досліджуваній період обсяги реалізованої продукції аграрними підприємствами України виросли на 39%, у тому числі на 11% до понад 750 млрд грн за підсумками 2024 року, що звичайно вплинуло на зростання бази оподаткування з ПДВ (табл. 3). Виробничі витрати також зростали, однак повільнішими темпами у порівнянні з вартістю реалізованої продукції. Для оцінки потенційного податкового кредиту доцільно акцентувати увагу на рості матеріальних витрат, які за 2020-2024 роки підвищилися на 38% до 534 млрд грн, зокрема варто відмітити їх значний річний ріст у межах 20% на кінець 2024 року. Фонд оплати праці у сільськогосподарських підприємствах зростав нижчими темпами ніж загалом виробничі витрати та характеризувався більш значним спадом у 2022 році через початок військової агресії та поступовим відновленням і зростанням у наступні два роки до 56,6 млрд грн.

Таблиця 3

Обсяг реалізації та витрати на виробництво сільськогосподарської продукції у підприємствах України, 2020-2024 рр., млрд грн

Роки	Обсяг реалізованої продукції	Витрати на виробництво продукції	у тому числі	
			матеріальні витрати	витрати на оплату праці
2020	587,8	494,2	380,2	47,4
2021	891,1	580,3	450,0	54,3
2022	652,0	572,7	445,2	51,6
2023	750,2	668,5	534,4	56,6
2024	852,2	702,8	556,5	65,8
2024 р до 2020 р., %	145,0	142,2	146,4	139,0
2024 р. до 2023 р., %	113,6	105,1	104,1	116,3

Джерело: (State Statistics Service of Ukraine, 2025)

Обсяги реалізованої продукції за основними видами економічної діяльності аграрних підприємств у 2024 році формувалися в основному за напрямом вирощування зернобобових та олійних культур – понад 600 млрд грн. Також на підприємства з вирощування зазначених культур припадає майже 80% усіх виробничих витрат, зокрема 76,7% оплати праці. Підприємства галузі тваринництва реалізували продукції на 100 млрд грн при виробничих витратах – до 90 млрд грн станом на кінець 2024 року. Частка витрат на оплату праці у тваринництві становила до 15% від загальної структури фонду оплати праці в підприємствах сільського господарства України станом на кінець 2024 року (табл. 4).

У рослинництві збільшення доходів від реалізованої продукції часто пов'язано із підвищенням рівня урожайності вирощування сільськогосподарських

культур, що впливає на валові обсяги їх збору та продажу. При вирощуванні експортно орієнтованих культур, вагомим чинником зростання доходів аграрних підприємств є сприятлива кон'юнктура на міжнародних ринках із підвищеним рівнем попиту, що визначає вартість експорту та розмір бази оподаткування (Maksym & Kunytska-Iliash, 2025).

Найбільш вагомими в обсягах реалізації продукції тваринництва є підприємства, які вирощують птицю, тоді як розведення ВРХ молочних порід займає найбільшу частку виробничих витрат, у тому числі витрат на оплату праці порівняно з іншими напрямками галузевої спеціалізації. На допоміжну діяльність в сільському господарстві припадає 2,8% обсягу реалізованої продукції (послуг) та близько 2,2% виробничих витрат.

Таблиця 4

Обсяг реалізованої продукції, витрати на виробництво та чистий прибуток сільськогосподарських підприємств України, 2024 р., млрд грн

Види економічної діяльності у сільському господарстві	Обсяг реалізованої продукції	Витрати на виробництво продукції	Матеріальні витрати	Витрати на оплату праці
Вирощування однорічних і дворічних культур	615,76	571,59	453,67	52,13
Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур	601,80	557,64	442,88	50,49
Вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів	11,99	11,70	9,06	1,39
Вирощування інших однорічних і дворічних культур	1,75	1,86	1,39	0,23
Вирощування багаторічних культур	6,92	7,10	4,75	1,13
Вирощування винограду	1,05	0,79	0,57	0,11
Вирощування зерняткових і кісточкових фруктів	3,22	3,69	2,53	0,57
Вирощування ягід, горіхів, інших плодових дерев і чагарників	2,27	2,42	1,53	0,41
Вирощування пряних, ароматичних і лікарських культур	0,19	0,14	0,09	0,02
Тваринництво	100,03	102,32	82,37	9,86
Розведення великої рогатої худоби молочних порід	32,74	42,00	33,25	4,73
Розведення іншої великої рогатої худоби та буйволів	2,04	0,81	0,58	0,14
Розведення свиней	29,07	24,46	19,76	2,23
Розведення свійської птиці	34,59	33,35	27,56	2,52
Розведення інших тварин	0,80	1,07	0,83	0,12
Допоміжна діяльність у сільському господарстві та змішане сільське господарство	23,59	15,58	10,90	2,10
	4,67	5,48	4,38	0,45

Джерело: (State Statistics Service of Ukraine, 2025)

На основі вхідних даних щодо динаміки обсягу реалізації продукції, виробничих витрат та показників формування чистого прибутку визначено орієнтовні потенційні суми податкових платежів, які могли бути сплачені аграрними підприємствами України на загальній системі оподаткування без врахування податкових пільг. Розраховані основні види податків відображають потенціал зростання платежів акумульованих аграрними підприємствами України за досліджуваній період, сукупна величина яких становила від 68 до 140 млрд грн, що значно більше у порівнянні з фактичними податковими надходженнями до бюджету

ту згідно даними Державної податкової служби, значення яких за результатами 2024 року становило близько 20 млрд грн (State Tax Service of Ukraine, 2025). Потенціал податкових надходжень після початку повномасштабної війни знизився майже у 2 рази. Однак, у 2024 році, за нашими розрахунками, загальна сума потенційних платежів до зведеного бюджету від підприємств галузі зросла на половину по відношенню до 2023 року. В структурі надходжень переважатиме ПДВ та податок на прибуток підприємств (табл. 5).

Таблиця 5

Розрахункові значення орієнтовних сум потенційних податкових платежів для сільськогосподарських підприємств України на загальній системі оподаткування з базовими ставками основних видів податків без податкових пільг, 2020-2024 рр., млрд грн

Роки	Види податків							Сума податків	КН
	Податок на прибуток	Податок на доходи фіз. осіб	Військо-вий збір	Єдиний внесок	Податковий кредит	Податкове зобов'язання з ПДВ	ПДВ		
2020	14,7	8,5	0,7	10,4	63,4	98,0	34,6	68,9	0,117
2021	42,8	9,8	0,8	11,9	75,0	148,5	73,5	138,8	0,156
2022	15,3	9,3	0,8	11,3	74,2	108,7	34,5	71,1	0,109
2023	10,9	10,2	0,8	12,5	89,1	125,0	36,0	70,3	0,094
2024	29,6	11,8	1,0	14,5	92,7	142,0	49,3	106,2	0,125
2024 р. до 2020 р., %	202,0	139,0	139,0	139,0	146,4	145,0	142,4	154,1	0,008 п.
2024 р. до 2023 р., %	272,1	116,3	116,3	116,3	104,1	113,6	137,0	151,0	0,031 п.

Джерело: визначено на основі даних (State Statistics Service of Ukraine, 2025)

Потенційний коефіцієнт податкового навантаження (КН) для агробізнесу розрахований за основними видами податків на кінець досліджуваного періоду,

становив близько 0,125 пунктів, що на третину більше ніж попереднього року. Даний показник визначається як співвідношення загальної суми податкових плате-

жів до вартості реалізованої продукції, що у перерахунку на відсотки відображає частку доходу, яку підприємство сплачує до бюджету у вигляді податків.

Враховуючи найбільшу вагомість в економіці сільського господарства України вирощування зернових культур, бобових і насіння олійних, саме підприємства зазначеної спеціалізації формують основну частку надходжень до бюджету за основними видами податків. Розраховані орієнтовні суми потенційних податкових платежів за основними видами економічної діяльності в аграрному виробництві для загальної системи оподаткування та без врахування податкових пільг з метою оцінки фактичного податкового потенціалу підприємств галузі у 2024 році (табл. 6).

Відповідно до результатів дослідження визначено, що податковий потенціал станом на 2024 рік оцінюється у понад 76,4 млрд грн для вирощування однорічних та дворічних культур, що становить 72% від загального значення підприємств галузі сільського господарства України. Без податкових пільг на експорт продукції сума сплаченого ПДВ за усіма напря-

мами вирощування продукції рослинництва орієнтовно перевищить 27,5 млрд грн, що складає майже 56% від сумарного значення потенційного платежу. Тоді як тваринництво у сукупності формуватиме близько 3 млрд грн зазначеного виду податку, що складе майже 6% від усієї суми.

Аналіз одержаних результатів потенційних податкових надходжень від підприємств за основними видами економічної діяльності у сільському господарстві станом на 2024 рік показує суттєву різницю у значеннях податкового навантаження в залежності від спеціалізації бізнесу. Так, рівень коефіцієнту для підприємств, які вирощують продукцію тваринництва загалом становив близько 0,081 пунктів, що суттєво нижче у порівнянні з вирощуванням продукції рослинництва, де значення коефіцієнту з врахуванням напряму діяльності становило від 0,12 – для вирощування однорічних культур, до понад 0,16 пунктів – для підприємств, які вирощують багаторічні культури, зокрема фрукти.

Таблиця 6

Розрахункові значення сум податкових платежів для сільськогосподарських підприємств України на загальній системі оподаткування з базовими ставками основних видів податків без податкових пільг, 2024 р., млрд грн

Види економічної діяльності у сільському господарстві	Види податків							Сума податків	КПН
	Податок на прибуток	Податок на доходи фіз. осіб	Військовий збір	Єдиний внесок	Податковий кредит	Податкове зобов'язання з ПДВ	Податок на додану вартість		
Вирощування однорічних і дворічних культур	27,8028	9,3834	0,7819	11,4686	75,6118	102,6273	27,0155	76,4523	0,124
Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур	27,3379	9,0882	0,7573	11,1078	73,8139	100,2996	26,4857	74,7768	0,124
Вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів	0,4023	0,2500	0,0208	0,3056	1,5103	1,9986	0,4883	1,4671	0,122
Вирощування інших однорічних і дворічних культур	0,0545	0,0407	0,0034	0,0497	0,2322	0,2921	0,0598	0,2081	0,119
Вирощування багаторічних культур	0,2568	0,2032	0,0169	0,2484	0,7922	1,1538	0,3617	1,0870	0,157
Вирощування винограду	0,0013	0,0207	0,0017	0,0253	0,0949	0,1742	0,0793	0,1283	0,123
Вирощування зерняткових і кісточкових фруктів	0,1797	0,1031	0,0086	0,1260	0,4221	0,5364	0,1143	0,5316	0,165
Вирощування ягід, горіхів, інших плодівих дерев і чагарників	0,0711	0,0733	0,0061	0,0896	0,2547	0,3785	0,1237	0,3638	0,160
Вирощування пряних, ароматичних і лікарських культур	0,0021	0,0040	0,0003	0,0049	0,0142	0,0319	0,0177	0,0290	0,152
Тваринництво	1,0719	1,7746	0,1479	2,1689	13,7285	16,6710	2,9426	8,1058	0,081
Розведення великої рогатої худоби молочних порід	1,6840	0,8516	0,0710	1,0408	5,5413	5,4567	-0,0847	3,5628	0,109
Розведення іншої великої рогатої худоби та буйволів	0,0000	0,0259	0,0022	0,0316	0,0971	0,3401	0,2430	0,3027	0,148
Розведення свиней	0,3226	0,4023	0,0335	0,4916	3,2930	4,8449	1,5519	2,8019	0,096
Розведення свійської птиці	0,0000	0,4530	0,0378	0,5537	4,5929	5,7653	1,1724	2,2169	0,064
Розведення інших тварин	0,0000	0,0215	0,0018	0,0263	0,1383	0,1331	-0,0052	0,0445	0,056
Допоміжна діяльність у сільському господарстві та змішане сільське господарство	0,2687	0,3787	0,0316	0,4629	1,8169	3,9318	2,1149	3,2568	0,138
	0,2299	0,0801	0,0067	0,0979	0,7298	0,7781	0,0483	0,4629	0,099

Джерело: визначено на основі даних (State Statistics Service of Ukraine, 2025)

Відносно низьке значення коефіцієнту розраховане для підприємств, які вирощують птицю та займаються іншими (нішевіми) напрямками тваринництва через збитковість їх діяльності за результатами 2024

року. Величина потенційних податків на доходи фізичних осіб, військового збору та єдиного внеску формується сільськогосподарськими підприємствами за основними напрямками спеціалізації в залежності від

кількості працівників. Майже 80% платежів з доходів працівників припадатиме на підприємства, які вирощують продукцію рослинництва та близько 15% на підприємства галузі тваринництва, решта 5% – допоміжну діяльність у сільському господарстві та змішане сільське господарство.

Вирощування однорічних культур, таких як кукурудза, пшениця, соя, соняшник, ріпак та багатьох інших експортно орієнтованих, характеризується відносно високим рівнем урожайності у великих сільськогосподарських підприємствах, що впливає на показники економічної ефективності. Так, при середньому зборі урожаю зерна кукурудзи в обсязі 100 ц на 1 га та ціні 9 тис. грн/т з врахуванням середніх витрат близько 35 тис. грн/га, рентабельність вирощування становитиме близько 160%, а пшениці, при урожайності 70 ц та аналогічній ціні реалізації, а витрат – 30 тис. грн/га становитиме більше 100%.

Варто зазначити, що дедалі частіше великі виробники аграрної продукції досягають вищої продуктивності вирощування, що позитивно впливає на зростання їх економічної ефективності. Тому зростання податку на прибуток у межах 1-2 в.п. суттєво не знижує їх прибутковість. Також це стосується поступового зниження та скасування податкових пільг з ПДВ на експорт, яке зумовить зниження чистої виручки від реалізації продукції на 10-11 тис. грн у розрахунку на 1 га площі кукурудзи та 6 тис. грн для вирощування пшениці при зазначених рівнях урожайності, що загалом продовжуватиме забезпечувати відносно високий рівень ефективності за показником рентабельності вирощування на рівні 130% для кукурудзи та 90% для пшениці. При зростанні середніх показників урожайності рівень рентабельності та податковий потенціал буде також вищим.

На основі проведених розрахунків визначено, що поступове скасування податкових пільг на експорт аграрної продукції, в основному для великих підприємств, дозволить суттєво збільшити загальну суму податкових надходжень до бюджету для покриття дефіциту, що критично важливо в умовах війни. Важливість такого заходу полягає у тому, що на основі вивільнених додаткових коштів можливо стимулювати підтримку розвитку тих видів економічної діяльності в сільському господарстві України, які характеризуються вищим рівнем доданої вартості, а відповідно і потенціалом, зокрема – це тваринництво, вирощування багаторічних культур та переробка аграрної продукції.

Вагомість впливу зміни ставки податку на прибуток на чисту операційну рентабельність вирощування сільськогосподарської продукції у підприємствах України за даними 2020-2024 років (рис. 1) показує, що на кожний 1 в.п. зміни показник результативності варіювався в межах 0,08-0,4 в.п. із піковим значенням у 2021 році. Вагомість впливу зміни ставки податку на вирощування основних видів сільськогосподарської продукції у підприємствах України у 2024 році (рис. 2) суттєво відрізняється. Зокрема, найвищий ступінь впливу характерний для підприємств молочного скотарства та вирощування багаторічних плодівих культур – понад 0,23 в.п., що на 0,04 в.п. вище за

середній показник для аграрних підприємств. Також відносно високою у порівнянні з іншими напрямками сільського господарства є вагомість впливу для підприємств, які вирощують однорічні культури – до 0,22 в.п., а порівняно низький рівень вагомості впливу характерний для підприємств, які вирощують продукцію тваринництва, деякі види багаторічних культур та допоміжної діяльності у сільському господарстві.

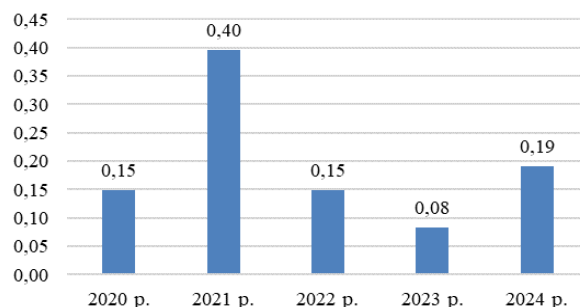

Рис. 1. Вагомість впливу зміни ставки податку на прибуток на чисту операційну рентабельність вирощування сільськогосподарської продукції у підприємствах України, 2020-2024 рр., в.п.

Джерело: визначено на основі даних (State Statistics Service of Ukraine, 2025)

Оптимізація системи оподаткування для сільськогосподарських підприємств, на наш погляд, повинна сприяти якісній трансформації галузевої структури аграрного сектору України з метою підвищення економічного потенціалу та забезпечення продовольчої безпеки за основними видами продукції.

Рис. 2. Вагомість впливу зміни ставки податку на прибуток на чисту операційну рентабельність вирощування основних видів сільськогосподарської продукції у підприємствах України, 2024 р., в.п.

Джерело: визначено на основі даних (State Statistics Service of Ukraine, 2025)

На сьогоднішній час одним із найбільш ефективних важелів податкового механізму для реалізації визначених стратегічних цілей, на наш погляд, є встановлення диференційованих ставок податків в залежності від виду економічної діяльності та рівня середньогалузевої ефективності підприємств, що дозволить забезпечити зростання рівня прибутковості та збалансованого розвитку у довгостроковій перспективі критично важливих для підвищення економічного потенціалу напрямів сільського господарства України.

Зокрема варто зосередитися на зміні ставок податку на прибуток, податку на землю, а також компенсації частини ЄСВ на нараховану заробітну плату працівникам, що сприятиме галузевому перерозподілу податкового навантаження, створюючи більш кращі фінансово-економічні умови для розвитку тих видів діяльності в аграрному секторі, які здатні створювати вищу додану вартість (рис. 3).

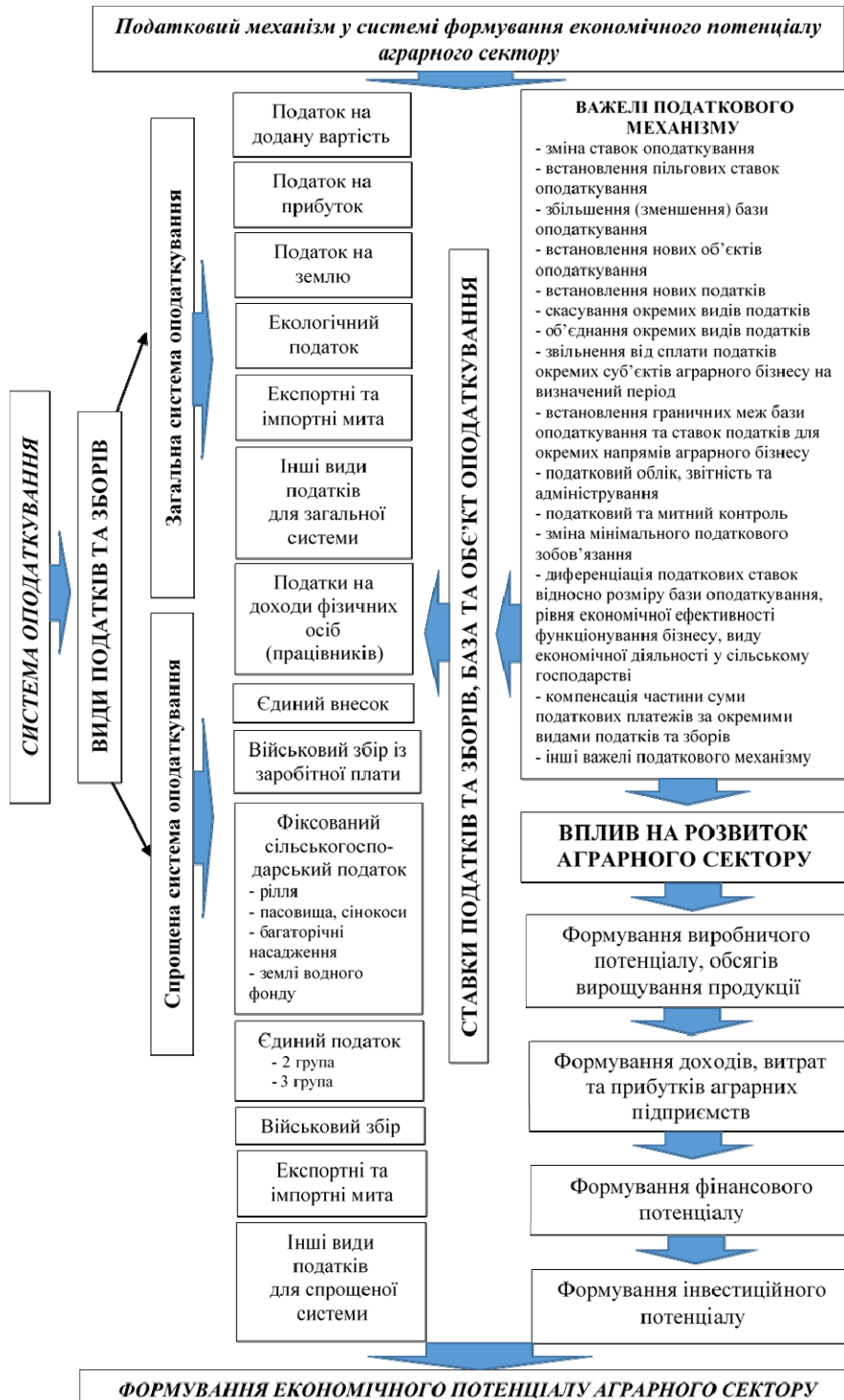

Рис. 3. Податковий механізм у системі формування економічного потенціалу аграрного сектору України
Джерело: власні дослідження

Одним із основних чинників, які негативно впливають на реалізацію економічного потенціалу аграрного сектору України є сировинна орієнтація виробництва здебільшого на експорт з високою часткою у структурі посівних площ таких культур як фуражні зернові (кукурудза, пшениця, ячмінь) та олійні культури (соняшник, соя, ріпак), на які припадає понад 70% вартості реалізованої продукції сільського господарства та понад 92% чистого прибутку за 2024 рік, у той час, коли тваринництво, яке технологічно створює вищу додану вартість переробляючи фураж на важливу для продовольчої безпеки та зростання потенціалу галузі продукцію (м'ясо, молоко, яйця, вовна, шкіра та ін.) формує лише 12% обсягу реалізованої продукції в галузі та менше 4% чистого прибутку. Такий галузевий дисбаланс негативно впливає на продовольчу безпеку держави, яка усе більшою мірою за окремими групами товарів забезпечується імпортом, зокрема це стосується молока та молокопродуктів й свинини. Також сировинна орієнтація вирощування зернових та олійних культур є наслідком низького рівня розвитку переробних потужностей, які створюють основну частку доданої вартості, що позитивно впливає на зростання економічного потенціалу сектору. Відповідно оптимізація системи оподаткування повинна включати більшу підтримку саме зазначених напрямів аграрного бізнесу з орієнтацією на структурні зміни в сторону активнішого розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції. Варто виокремити три векторні напрями зміни податкової політики в аграрному секторі на основі впровадження диференційованих ставок, які сприятимуть зростанню економічного потенціалу у довгостроковій перспективі.

Перший напрям диференціації податкових ставок для аграрних підприємств ґрунтується на: підвищенні податку на прибуток в межах 1-2 в.п. для великих підприємств, які вирощують експортно орієнтовані культури, забезпечуючи сировиною та формування економічного потенціалу інших держав; поступове зменшення та скасування пільг щодо сплати ПДВ для підприємств, які експортують зазначені культури; підвищення податку на землю до 1% саме від ринкової грошової оцінки вартості ріллі, яка відрізняється в залежності від регіону та більш точно характеризує вартість основного активу у галузі.

Другий напрям передбачає: зниження ставок податку на прибуток для підприємств, які вирощують продукцію скотарства, вівчарства та козівництва, а також нішевих напрямів тваринництва на 10 в.п., а для підприємств з вирощування свиней, птиці, багаторічних культур – на 5 пунктів протягом 5 років з можливістю продовження терміну; компенсацію половини нарахованого ЄСВ на заробітну плату працівників підприємств з вирощування продукції тваринництва.

Третій напрям передбачає зниження ставок податку на прибуток на 5 в.п. для вертикально диверсифікованих аграрних підприємств, які переробляють не менше 50% власної вирощеної сировини, а також підприємств із замкнутим циклом вирощування (виробництва) продукції з метою підвищення доданої

вартості, що сприятиме зростанню економічного потенціалу сектору.

Обґрунтування диференційованих ставок податків базуються на проведених розрахунках. Так, зростання податку на прибуток для підприємств, які вирощують експортно орієнтовані культури на 1-2 в.п. без суттєвого зниження економічної ефективності їх функціонування дає можливість підвищити суму податкових платежів на 1,5-3 млрд грн за вхідними даними 2024 року, що повністю покриває зниження податку на прибуток та компенсації ЄСВ у вказаних межах для підприємств, які вирощують продукцію тваринництва та вирощують багаторічні культури, що стимулюватиме їх розвиток на основі власних накопичених фінансових джерел, зокрема чистого прибутку за 5 років. Також поступове зниження податкових пільг на ПДВ для експортерів сільськогосподарської сировини, на наш погляд, сприятиме інвестуванню у розвиток переробних потужностей в Україні, що дозволить у довгостроковій перспективі підвищити економічний потенціал аграрного сектору на основі зростання акумульованої доданої вартості. У той час, коли відновлення та розвиток тваринництва, крім підвищення вартості реалізованої продукції на одиницю матеріальних витрат, дозволить збільшити місткість внутрішнього ринку фуражного зерна та продуктів переробки олійних культур, що стратегічно важливо для зменшення залежності від експорту сільськогосподарської сировини в умовах війни, враховуючи ризики перекриття основних каналів виходу на зовнішні ринки.

Висновок

Відповідно до результатів дослідження встановлено значний вплив інструментарію податкового механізму на зростання економічного потенціалу аграрних підприємств через сприяння структурним змінам у виробництві продукції із збільшенням вагомості тваринництва в міжгалузевому балансі, а також розвитку сфери переробки сільськогосподарської продукції. Обґрунтовано, що впровадження диференційованих ставок податку на прибуток для сільськогосподарських підприємств галузі в залежності від напрямку спеціалізації дозволить сприяти розвитку тих напрямів аграрного бізнесу, які забезпечують вищу додану вартість, а також підвищити податкові надходження до бюджету для їх подальшого перерозподілу та формування джерел фінансової підтримки пріоритетних за потенціалом економічного зростання напрямів аграрного виробництва. Визначено на основі проведених розрахунків, що поступове зниження та скасування податкових пільг з ПДВ для великих підприємств, які вирощують та реалізують експортно орієнтовані культури сприятиме суттєвому збільшенню податкових надходжень до бюджету, що дозволить збільшити фінансову підтримку та знизити податкове навантаження для стимулювання розвитку переробки сільськогосподарської сировини, відновлення і подальшої активізації зростання тваринництва, а також вирощування багаторічних культур, що забезпечить продовольчу безпеку та підвищення економічного

потенціалу й конкурентоспроможності аграрного сектору України загалом.

Перспективи подальших досліджень. Наступним етапом наших подальших досліджень стане визначення та обґрунтування граничних ставок податку на прибуток та додану вартість для сільськогосподарських підприємств України з врахуванням досягнутого рівня ефективності їх функціонування з метою формування результативної податкової політики в аграрному секторі для забезпечення якісних змін у структурі виробництва продукції за основними напрямками спеціалізації, що сприятиме зростанню економічного потенціалу національного АПК у стратегічній перспективі.

References

- Chernetska, O., Minkovska, A., & Atamas, A. (2021). Peculiarities of accounting of tax settlements in agricultural enterprises. *Economy and Society*, (32). DOI:10.32782/2524-0072/2021-32-14.
- Koreniuk, P. I. (2018). Features of tax regulation of the agricultural sector. *Market Infrastructure*, 20, 237–242. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Korenyuk-P.-I..pdf>.
- Maksym, V., Chemerys, V., Kuniyska-Iliash, M., Borshchevskiyi, V., & Dushka, V. (2025). Modelling the economic potential of the agricultural sector in the Carpathian region of Ukraine. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, 11(2), 88–121. DOI: 10.51599/are.2025.11.02.04.
- Maksym, V. L., & Kuniyska-Iliash, M. V. (2025). Tax potential of agricultural enterprises in Ukraine. *Scientific Messenger of LNU of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series Economical Sciences*, 27(105), 113–118. DOI:10.32718/nvlvet-e10517.
- Mazur, N. (2016). Taxation mechanism in the system of state support of agricultural producers. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, 2(4), 139–148. URL: www.arejournal.com.
- Palianychko, N., & Hrom, V. (2024). Agricultural manufacturers taxation in the context of food security: environmental and economic aspects. *Agroecological Journal*, 2, 24–32. DOI: 10.33730/2077-4893.2.2024.305650.
- Sarapina, O., & Yeremian, O. (2021). Taxation of domestic agricultural goods manufacturers: features, problems and prospects. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(37), 116–122. DOI: 10.18371/fcaptp.v2i37.229941.
- State Statistics Service of Ukraine. (2025). Official website. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
- State Tax Service of Ukraine. (2025). Official website. URL: <https://tax.gov.ua>.
- Syniavska, L. V., & Tofan, I. N. (2020). Problematic aspects of taxation of agricultural producer. *Economic Bulletin of Dnipro University of Technology*, 3(71), 74–83. DOI: 10.33271/ebdut/71.074.
- Tsitska, N., Maletska, O., & Myronchuk, Z. (2023). Assessment of tax payments of agricultural enterprises in the budget filling system of Lviv region. *Agrarna Ekonomika*, 16(1-2), 51–59. DOI: 10.31734/agrarecon.2023.01-02.051.
- Tulush, L. (2017). Conceptual framework for reforming and developing the agricultural taxation system. *Ekonomika APK*, 24(7), 62–75. URL: <https://eapk.com.ua/uk/journals/tom-24-7-2017/kontseptualni-zasadi-reformuvannya-ta-rozvitku-sistemi-opodatkovannya-silgosptovarovirobnikiv>.
- Zhuk, V., & Storozhuk, D. (2024). Improvement of taxation of agricultural enterprises through tax consultations. *Agrosvit*, 14, 37–42. DOI:10.32702/2306-6792.2024.14.37.